Mums pasisekė grįžti

Ilona STRUMICKIENĖ

Nepriklausomybės atkūrimas sudarė sąlygas nevaržomai bendrauti po pasaulį išblaškytiems Lietuvos vaikams. Į tėvynę trumpesniam ar ilgesniam laikui ėmė grįžti ir lietuviai išeiviai. Kai kurie iš jų į tėvynę persikėlė nuolat gyventi. Tarp jų – Edmundo ir Rūtos Kulikauskų šeima.

Savo migracijos, grįžimo ir įsijungimo į Lietuvos gyvenimą patirtimis su „Pasaulio lietuvio“ skaitytojais sutiko pasidalinti elektrotechnikos inžinierius, aktyvus išeivijos ir Lietuvos visuomeninio gyvenimo dalyvis, vienas iš Valdovų rūmų paramos fondo steigėjų – Edmundas Kulikauskas. Jį kalbino Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Adolfo Damušio demokratijos studijų centro darbuotoja dr. Ilona Strumickienė.

Gal galėtumėte papasakoti, kokia yra Jūsų, Jūsų šeimos migracijos istorija?

Ji labai panaši į visų kitų. Panašiai, kaip aprašyta knygoje „Manėm, kad greitai grįšim“. Mes iš Suvalkijos. Esame karo pabėgėliai. Kadangi artėjo frontas, pasitraukėme kartu su ūkininku, pas kurį gyvenome. Jis susikrovė į vežimus daiktus ir su šeima išvyko. Galvojo, kad bus kaip po Pirmojo pasaulinio karo – karas baigsis ir mes grįšime. Nuvažiavome arklių traukiamais vežimais iki Gotenhafeno (dabar Gdynė, Lenkija). Ten vokiečiai arklius paėmė karo reikmėms, o mus visus paskirstė važiuoti dirbti į Vokietiją. 1944 m. rudenį atsiradome Bavarijoje. Ten sulaukėm karo pabaigos. Atsidūrėm pabėgėlių stovyklose ir maždaug penkerius metus gyvenom jose. Turėjom galimybę išvažiuoti į Omahą, bet mano teta, irgi pabėgėlė, buvo nuvykusi į Čikagą. Dėl to apsistojome Čikagoje, taip ir nepasiekę Omahos.

Ar Jūs palaikėte kokius nors santykius su giminėmis, artimaisiais, likusiais Lietuvoje.

Kai išvažiavome, buvau šešerių metų. Bet mūsų tėvai palaikė ryšius, siųsdavo siuntinius. Ne tik mūsų tėvai – visų. Susirašinėti pradėjau tik po apsilankymo Lietuvoje 1976 m., kai susipažinau su pusbroliais ir pusseserėmis. Paskui 1980 m. apsilankiau su grupe, kartu nusivežiau penkiolikmetį sūnų Andrių. Vėliau kelis kartus lankiausi Lietuvai atgavus nepriklausomybę. O grįžome su žmona čia gyventi 1994 m. rudenį. Taigi gyvename Lietuvoje jau 25 metus.

O kada Jums gimė mintis, kad norite gyventi Lietuvoje?

Sakyčiau, per Atgimimą. Tiesiog visi užsienyje gyveno mintimis apie tėvynę.

Kai planavote gyvenimą Lietuvoje, kaip įsivaizdavote, ką čia veiksite, kokius tikslus kėlėte?

Gali įsivaizduoti, kad tą ir tą darysi, bet kartais gyvenimas pakreipia kitaip. Mano žmona norėjo atidaryti naudotų angliškų knygų knygynėlį – ir jai pavyko. Buvo įsteigusi knygyną „Rūtos knygos“. O aš norėjau prisidėti prie Lietuvos ekonomikos. Los Andžele net buvo toks būrelis, kur kalbėdavom apie ekonominius reikalus. Mes, losandželiečiai, padėjome įsteigti JAV lietuvių bendruomenės ekonominę tarybą (pirmininkas Antanas Dambriūnas), prie kurios prisidėjau redaguodamas *Draugo* laikraštyje skiltį apie ekonominius klausimus Lietuvoje. Ši Taryba 1993 m. suorganizavo verslo konferenciją, į kurią atvyko Prezidentas Algirdas Brazauskas ir Lietuvos ambasadorius Stasys Lozoraitis. Pradžioje investavau į investicines įmones, kurios siūlė patrauklias palūkanas, bet tai tęsėsi neilgai. Vėliau buvo sunku tas investicijas atgauti. Taip pat norėjau padėti smulkiajam verslui – padėjau įsteigti prekybos dažais, gamintais Čikagoje, įmonę. Ji vis dar veikia.

Lankydamasis Lietuvoje 1992–1993 m., ieškojau, kaip prisidėti prie ekonomikos. Susipažinau su Marijampolės žemės ūkio mokykla ir galimybėmis įsteigti modernų pieno ūkį. Grįžęs į Kaliforniją lankiausi San Luis Obispo esančiame Kalifornijos politechnikos valstybiniame universitete, kur mokoma pienininkystės. Bet kitais metais marijampoliečiai persiorientavo į mėsos gamybą, o tai mane mažiau domino. Čikagoje turėjau bičiulį prekybininką, kuris pasiūlė man užsiimti pieno produktų prekyba. Metus ar dvejus aš dalyvavau tame versle, susipažinau su pieninėmis, buvo vienas kitas užsakymas pieno miltelių eksportui, bet tai netruko

ilgai. Man, kaip tarpininkui, kildavo rizika, kai tiekėjas nepristatydavo pirkėjui apmokėtų prekių. Be to, tuo verstis nebuvo taip jau labai įdomu. Tuo metu, kai 1994 m. sugrįžau gyventi į Lietuvą, susibūrė užsienio lietuvių klubas. Buvo gera susitikti su žmonėmis, kurių panašios patirtys, su jais lengviau bendrauti, netgi jų nepažįstant, nereikia „laužyti ledų“. Tai buvo gan gyvas klubas, jo susirinkimai vykdavo Šlapelių muziejuje.

Užsienio lietuvių Lietuvoje ir svečių susitikimas Šlapelių muziejuje apie 1998 m. Asmeninio archyvo nuotr.

Kiek jūsų susirinkdavo?

Keliasdešimt. Aš net turiu seną sąrašą. Man paliko įspūdį keli žmonės. Mūsų artimais draugais tapo nuolat arba pusmetį Lietuvoje gyvenantys Kazys ir Mara Almenai, Milda Skučaitė ir George Napjus, Romas ir Audronė Misiūnai ir kiti. Iš šio būrio atmintini yra profesorius Adolfas Damušis ir p. Jadvyga Damušienė. A. Damušis tuomet buvo parašęs knygą apie lietuvių kovą prieš nacius ir sovietus „Lithuania against Soviet and Nazi Aggression“. Būdavo įdomu pabendrauti kas mėnesį, bet palengva klubas išsisklaidė, integravosi į gyvenimą Lietuvoje. Aš labiau susidomėjau paveldu.

Kaip sekėsi prisitaikyti gyventi Lietuvoje? Kas buvo sunkiausia?

Kai atvažiavome 1994 m. buvo *kitaip*. Atsimenu, nueini į parduotuvę, pardavėja stovi kitam gale ir prie tavęs neprieina. Dabar visai kitaip, kita kultūra – nori patarnauti, pakalbina būsimą pirkėją.

O dėl integracijos… Nežinau, aš per daug neėmiau į galvą. Vieniems patiko, kad mes čia, kitiems – nelabai patiko, bet aš esu čia. Aš Lietuvoje gimęs, lyg priklausau jai. Turiu teisę būti čia. Ir viskas. Nemokėjau ir, gaila, neišmokau rusų kalbos. Pradžioj juokaudavau, kad priverčiu kitus kalbėti su manimi lietuviškai, kadangi rusų kalbos nemoku. Kartais tenka per vertėją kalbėtis.

Kaip atsitiko, kad susidomėjote paveldu?

Įsteigėm draugiją „Pilis“, nes susirūpinom Vilniaus pilių teritorija. Turėjau bičiulį, kuris labai aktyviai rūpinosi paveldo saugojimu, jis ir sustiprino mano norą taip pat tuo užsiimti. Mes susirūpinom, kai pradėjo privatizuoti ir „apkarpyti“ pilių teritoriją. Tarp draugijos steigėjų buvo Kazys Almenas, archeologas Eugenijus Jovaiša, architektas restauratorius Napaleonas Kitkauskas, poetai Marcelijus Martinaitis ir Justinas Marcinkevičius. Siekėme apsaugoti Pilies teritoriją – kreipėmės į Seimą (mano bičiulis kalifornietis Feliksas Palubinskas buvo Seimo narys, Seimo Pirmininko pavaduotojas), Valstybinę kultūros paveldo komisiją (jos pirmininkę Gražiną Drėmaitę). Vėliau Seimo nutarimu įsteigtas Vilniaus pilių valstybinis kultūrinis rezervatas šią teritoriją apsaugojo.

Antras paskatinimas eiti šia kryptimi buvo tai, kad Vilniaus senamiesčio atnaujinimo agentūroje buvo svarstoma užstatyti greta Vilniaus katedros ir pilies esantį Odminių skverą, kur mes gyvename. Tai sukėlė nerimo man ir kitiems. Kreipėmės į Valdovų rūmų tyrimus vykdančio Pilių tyrimo centro „Lietuvos pilys“ direktorių hab. dr. Vytautą Urbonavičių ir ilgametį architektūros tyrėją dr. Napoleoną Kitkauską. Iš jų sulaukėme labai rimto rašto, kad šio skvero negalima užstatyti, nes tai priešpilio teritorija. Tai dar labiau mus paskatino rinkti parašus. Prie to daug prisidėjo Kanados lietuvė Dalia Gruodienė. Pagaliau buvo sutarta, kad Vilniaus miesto savivaldybė paskelbs skvero sutvarkymo konkursą, o draugija „Pilis“ parūpins lėšų apdovanojimams. Skveras buvo atnaujintas ir yra labai gyvybingas. Per šią veiklą susipažinau su daugeliu kultūros paveldo specialistų ir Valdovų rūmų atkūrimu. 2000 m. Valdovų rūmų tyrimai buvo pažengę, svarstyta rūmus atkurti. Bet valstybė tuo metu išgyveno ekonominę krizę ir tyrėjai net

keliolika mėnesių nebuvo gavę atlyginimų. Todėl įsteigėm visuomeninį Valdovų rūmų paramos fondą, kurio pagrindą iš dalies sudarė draugijos „Pilis“ nariai. Fondo steigėjų tarpe buvo K. Almenas, E. Jovaiša, M. Martinaitis, Kęstutis Paulius Žygas ir aš – Edmundas Kulikauskas. Fondą įsteigėme simboliškai rugpjūčio 23 d. Tą dieną buvo pasirašyta Molotovo-Ribentropo sutartis, vyko „Baltijos kelias“. Fondo steigimas sutapo su Pasaulio Lietuvių Bendruomenės Seimu. Tarp fondo steigėjų buvo tuometinis PLB pirmininkas Vytautas Kamantas, PLB atstovas Lietuvoje Gabrielius Žemkalnis ir JAV lietuvių bendruomenės pirmininkė Regina Narušienė. Net Jo Ekscelencija vyskupas Jonas Boruta ir monsinjoras Kazimieras Vasiliauskas buvo steigėjai; taip pat istorikas Edmundas Rimša. Iš viso buvo 23 Fondo steigėjai, kurie savo vardu ir įvairiais būdais siekė, kad būtų atkurtas senovės grožio ir valstybingumo simbolis – LDK valdovų rūmai. Tarp jų buvo verslininkas, mecenatas, dr. Juozas Kazickas ir Algirdas Gluodas, vadovavęs UAB „Rūta“, kuri prekiaudama šokoladiniais gaminiais, pavadintais „Valdovų rūmai“ vardu, ne tik sutelkė didelę paramą, bet garsino jų atkūrimą. Taip pat svarbus Reginos Narušienės indėlis – jos suburtas Valdovų rūmų paramos komitetas JAV sutelkė daug lėšų. Fondas veikė nuo 2000 m. iki 2017 m., kol tapo aišku, kad 2018 m., švenčiant Nepriklausomybės šimtmetį, Valdovų rūmai bus atkurti.

Valdovų rūmų paramos fondo steigėjai S.Daukanto aikštėje, Vilniuje 2000 m. rugsėjo 23 d. pasirašė Fondo įsteigimo sutartį. Iš kairės, Vytautas Kamantas, Eugenijus Jovaiša, Stanislovas Kuzma, Beatričė Kleizaitė Vasaris, Edmundas

Rimša, mons. Kazys Vasiliauskas, vysk. Jonas Boruta, Algirdas Vapšys, Regina Narušienė, Marcelijus Martinaitis, Edmundas Kuliikauskas, Gintaras Songaila ir Gabrielius Žemkalnis. Asmeninio archyvo nuotr

Jeigu lygintumėte išeivių ir Lietuvos gyventojų pilietinį sąmoningumą ir aktyvumą, ar įvardintumėte kokius nors skirtumus?

Yra tam tikrų skirtumų. Užsienio lietuviai yra visuomeniškiau nusiteikę, nes išeivijoje viskas yra pagrįsta savanoryste. Šiomis dienomis galima gauti iš valstybės šiek tiek paramos, bet anais laikais – nelabai, turėjai pats verstis, pats aukoti, pats laiką skirti ir t. t. Bet Lietuvoje irgi yra pilietiškų žmonių. Prisiminkime Sąjūdį. Mes niekuo nerizikavome, o jie labai rizikavo.

Išeivijoje dalyvavote skautų veikloje. Ar stebite Lietuvos skautus, dalyvaujate jų veikloje?

Iš tikro skautu aš buvau tik protarpiais. Buvau gana aktyvus akademikas skautas. O dabar, grįžęs į Lietuvą, nuo 1999 m. iki 2007 m. buvau Vydūno fondo (Čikaga) įgaliotiniu. Šio fondo tikslas yra paremti studijuojantį jaunimą. Mes įsteigėme apdovanojimus, pavadintus Akademinio skautų sąjūdžio garbės narių vardais. Tie apdovanojimai buvo keliuose universitetuose. Gal plačiau žinomas yra Vincės Jonuškaitės-Zaunienės konkursas Muzikos ir teatro akademijoje, jis vyksta jau 20 metų. Apdovanojamos gabiausios dainavimo studentės. Konkurse yra dalyvavusios labai garsios asmenybės – Ieva Prudnikovaitė, Asmik Grigorian ir daugelis kitų, mažiau žinomų atlikėjų.

Vilniaus universitete studijuojantiems kalbą ir kultūrą buvo įsteigtas Sofijos Čiurlionienės, Klaipėdoje – Stepono Kolupailos, Kaune KTU fizikos studentams – Igno Končiaus, o VDU studijuojantiems edukologiją – Broniaus Kviklio (mano uošvio) apdovanojimai. Taigi buvau gan aktyvus.

Studentai skautai su Vydūno fondo (Čikaga) apdovanojimu įgaliotiniam Edmundui Kulikauskui. Asmeninio archyvo nuotr.

Kaip manote, kodėl tiek nedaug vadinamųjų *dipukų* po 1990 m. sugrįžo.

Iš tikrųjų yra sudėtinga grįžti. Net jei ir nori, ne visi gali. Galbūt dėl sveikatos, gal negali išeiti į pensiją, gal turi ligotų tėvų, kuriuos reikia prižiūrėti, gal giminė per plati – negali taip lengvai jos palikti, o gal tiesiog yra prisirišę prie savo aplinkos. Mums pasisekė grįžti, nes mes jau buvome tokio amžiaus, kai galėjome išeiti į ankstyvas pensijas, o mūsų vaikai buvo jau savarankiški, tėvais rūpinosi mano broliai ir sesuo. Ne tiek jau daug kam pasiseka sugrįžti, po 50 metų tai nėra lengva.

Straipsnis spausdintas metraštyje „Pasaulio lietuvis“, 2020 metai Nr. 583

50 LIETUVIŲ BENDRUOMENIŲ PASAULYJE
Lietuvis